

3. Бочковой В.О. Поняття дерогації та її місце в системі обмежень прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 89. Ч. 4. С. 82–86. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.12>

4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.02.2026).

6. Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовтня 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. 352 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ., МВС України, 2020. 428 с.

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.02.2026).

9. Мацола А. А. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія : ПРАВО*. 2025. Вип. 91. Ч. 4. С. 140–147. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.18>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-12>

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖРЕЖИМНОГО ПІДХОДУ

Грекул-Ковалик Т. А.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії права та прав людини,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Внутрішнє переміщення як багатовимірне явище, спричинене збройними конфліктами, насильством, техногенними та природними катастрофами, а також кліматичними змінами, дедалі більше перебуває

у сфері регулювання різних міжнародних правових і політичних режимів, які формують взаємопов'язану систему принципів і норм. Попри наявність значної кількості таких режимів, залишається відкритим питання їх узгодженості та наявності прогалів у регулюванні, що й визначає наукову актуальність теми. Метою дослідження полягає в аналізі міжнародно-правового регулювання внутрішнього переміщення з позицій міжрежимного підходу, зокрема оцінки взаємодії норм режиму ВПО з міжнародним правом прав людини, міжнародним гуманітарним правом, режимами зміни клімату, зменшення ризику стихійних лих і сталого розвитку, а також обґрунтування доцільності оновлення Керівних принципів, розроблених ООН, як ключового інтеграційного інструменту.

У науковій літературі проблематика внутрішнього переміщення висвітлена досить широко, однак переважно в межах окремих правових режимів без комплексного міжрежимного аналізу. Центральним міжнародним стандартом у цій сфері залишаються Керівні принципи 1998 р., що належать до актів «м'якого права», але фактично виконують роль основного нормативного орієнтира [2, с. 151; 5, с. 183]. Вони ґрунтуються на нормах міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права, а відповідальність за їх імплементацію покладається передусім на держави, хоча окремі обов'язки поширюються й на інших суб'єктів [4]. Водночас режим ВПО має комплексний характер, оскільки поєднує норми різних міжнародних режимів, проте не повною мірою враховує розвиток новіших напрямів міжнародного регулювання, зокрема у сфері клімату, управління ризиками катастроф і сталого розвитку.

Міжрежимний підхід дозволяє розглядати внутрішнє переміщення через три ключові етапи реагування: запобігання та підготовку, захист і допомогу під час переміщення, а також пошук довгострокових рішень [7, р. 4]. Саме на допереміщувальному етапі особливого значення набувають режими зменшення ризику стихійних лих, кліматичної політики та сталого розвитку, які спрямовані на усунення першопричин переміщення й підвищення стійкості суспільств [1, с. 29; 3, с. 43–44; 6, с. 417]. У сукупності вони формують загальний обов'язок держав запобігати умовам, що можуть призводити до вимушеного переміщення, хоча найбільш чітко цей обов'язок сформульований саме у спеціалізованих режимах, а не в режимі ВПО [7, р. 7].

Не менш важливим вбачаємо й етап пошуку сталих рішень, який передбачає довгострокові процеси відновлення, розвитку та реінтеграції, що підсилює потребу в інтеграції режиму ВПО з політиками розвитку та кліматичної адаптації. Відсутність універсального міжнародного договору, який би системно поєднав стандарти різних

режимів щодо внутрішнього переміщення, зумовлює необхідність оновлення Керівних принципів як центрального глобального орієнтира [7, р. 10–11].

Отже, міждержавний підхід демонструє, що внутрішнє переміщення виступає комплексною проблемою, яка потребує глибшої інтеграції існуючих міжнародних норм і подальшої кодифікації стандартів. Оновлення Керівних принципів може стати важливим кроком до формування цілісного глобального підходу до регулювання внутрішнього переміщення та підвищення ефективності захисту внутрішньо переміщених осіб.

Література:

1. Басиста Я., Смірнова М. Стала відбудова міст України. Належні практики міст Європи. Брюссель, 2024. 52 с. URL: <https://enecities.org.ua/upload/files/Publications/Urban%20Mobility/Ukrainerebuilding.pdf>

2. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення у системі міжнародного захисту прав внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 92 : Право. Ужгород, 2025. Т. 5. С. 149–154. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.21>

3. Іванюта С. П., Коломієць О. О., Малиновська О. А., Якушенко Л. М. Зміна клімату: наслідки та заходи адаптації : аналіт. доповідь. За ред. С. П. Іванюти. Київ : НІСД, 2020. 110 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-10/dop-climate-final-5_sait.pdf

4. Керівні принципи ООН з питань переміщених осіб всередині країни. 1998 р. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>

5. Роговенко О. В. Аналіз міжнародних правових стандартів та національного законодавства у сфері забезпечення конституційного статусу переміщених осіб. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 82. С. 182–187. URL : <http://www.apdp.in.ua/v82/28.pdf>

6. Сабовчик А. І, Попович А. М. Визначення поняття та цілі сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 86: *Право*. Ужгород, 2024. Т. 5. С. 415–422. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.61>

7. Cantor D., Sánchez-Mojica B. Coherence across Frameworks: Is it Time to Update the UN Guiding Principles on Internal Displacement? 2025. May 8. P. 1–13. URL: <https://researchinginternaldisplacement.org/wp-content/uploads/2025/05/Cantor-and-Sanchez-Mojica-Internal-Displacement-Frameworks.pdf>